

Yeni Çağ İnanışlarının Çeşitli Değişkenlerle İlişkisi Üzerine Bir Araştırma: Bursa Örneği

A Study on the Relationship between New Age Beliefs and Various Variables: The Case of Bursa

Ekber Şah Ahmedî

Dr. Öğr. Üyesi, Bursa Teknik Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi Sosyoloji Bölümü

Assist. Professor, Bursa Technical University, Faculty of Humanities and Social Sciences

Department of Sociology

Bursa/Türkiye

ekber.ahmedi@btu.edu.tr orcid.org/0000-0003-0144-2153

Article Information/Makale Bilgisi

Article Types/Makale Türü: Research Article/Araştırma Makalesi

Received/Geliş Tarihi: 28 February/Şubat 2022

Accepted/Kabul Tarihi: 28 May/Mayıs 2022

Published/Yayın Tarihi: 15 June/Haziran 2022

Pub Date Season/Yayın Sezonu: June/Haziran

Volume/Cilt: 26 **Issue/Sayı:** 1 **Pages/Sayfa:** 135-152.

Cite as/Atıf: Ahmedî, Ekber Şah. "Yeni Çağ İnanışlarının Çeşitli Değişkenlerle İlişkisi Üzerine Bir Araştırma: Bursa Örneği [A Study on the Relationship between New Age Beliefs and Various Variables: The Case of Bursa]". *Cumhuriyet İlahiyat Dergisi-Cumhuriyet Theology Journal* 26/1 (Haziran 2022): 135-152.

<https://doi.org/10.18505/cuid.1080308>

Plagiarism/İntihal: Bu makale, iTenticate yazılımınca taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir/This article has been scanned by iTenticate. No plagiarism detected.

Yayıncı/Published by: Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi/Sivas Cumhuriyet University, Faculty of Theology.

Etik Beyan/Ethical Statement: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur/It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited (Ekber Şah Ahmedî).

A Study on the Relationship between New Age Beliefs and Various Variables: The Case of Bursa

Abstract: This study examines new age beliefs, which can be considered as individual religiosity. The study aims to measure the relationship between new age beliefs and the level of religious knowledge and religiosity of individuals. As known, classical secularization theorists predicted that religious, mythological, and similar supernaturalist structures will gradually lose their importance with the modernization process. In other words, according to classical secularization theories, metaphysically based beliefs will weaken and lose their prestige as a result of the differentiation and rationalization of societies. Besides, religiosity will not only lose its decisive influence on social institutions but will also be significantly withdrawn from the life of the individual. However, although it has lost its decisive role in directing life relatively in (post)modern societies compared to the past, it can be stated that religion still exists in different forms as an important social institution. In other words, it can be argued that religion takes on different forms in societies where institutional religion has weakened. There is no consensus on how these forms of religiosity should be defined. However, concepts such as new religions, cults, esoteric movements, new religious movements, new age beliefs, and new age spiritualism have been introduced to describe these phenomena. Although it is possible to bring together the aforementioned religious structures within the framework of the concept of new religiosity or new religion, the differences between them seem so important that they cannot be ignored. For this reason, the religious phenomena in question can be handled under two general headings as new religious movements and new age beliefs. The roots of new religious movements, which generally emerged by separating from traditional religions, go back to the 18th century. New religious movements such as Mormonism, which are shaped around a specific organization and authority, often point to a centralized religious structure. New age beliefs, on the other hand, are generally used to describe individual hybrid belief forms that do not have a central organization, have no authority, and are centered on self-development. It can be stated that both new religious movements and new age beliefs were born to perform functions that weakened institutional religions could not fulfill, and to offer a world of meaning to modern individuals who feel in a spiritual vacuum. It can be argued that these spiritualist movements, which started to emerge in Western Europe and the United States, especially after the Second World War, led to the questioning of the basic theses of classical secularization theories, which were put forward to explain the religious change in modern societies. It has been determined that similar religious structures have begun to gain visibility in our modernizing country. As a sociological phenomenon, it is important to investigate the subject by considering its different dimensions. In this context, the current research, which was planned in a quantitative design, used in addition to the demographic information form, the new age beliefs scale developed by Mevlüt Kaya and Cüneyt Aydın. The research was conducted with 382 students studying at various faculties/departments of Bursa Technical University and Bursa Uludağ University. The data obtained were analyzed using the SPSS 25 software. In the study, a negative correlation was found between the level of perceived religiosity and new age beliefs. In other words, the new age belief scores of individuals who see themselves as religious were lower than the other participants. In addition, in the research, an inversely proportional relationship was determined between academic religious knowledge and new age beliefs. According to the findings, the new age belief scores differ significantly according to the type of high school from which the individuals graduated and the department/faculty studied. In other words, the new age belief scores of imam hatip high school graduates are significantly lower than the anatolian high school, regular high school, vocational high school, and other high school graduates, and the scores of the students studying at the faculty of divinity are significantly lower than the students studying at other departments and faculties. In the light of the findings, it can be argued that the tendency of individuals to new religious forms will increase as institutional religiosity and religious knowledge decrease.

Keywords: Sociology of Religion, Modernization, Secularization, New Religious Movements, New Age Beliefs.

Yeni Çağ İnanışlarının Çeşitli Değişkenlerle İlişkisi Üzerine Bir Araştırma: Bursa Örneği

Öz: Bu çalışmada bireysel dindarlık olarak değerlendirilebilen yeni çağ inanışları incelenmektedir. Yeni çağ inanışlarının bireylerin dini bilgi ve dindarlık düzeyi ile ilişkisini ölçmeyi amaçlayan çalışmada özellikle astroloji, meditasyon, yoga vs. gibi yeni çağ inanışlarının bireylerin dindarlık düzeyleri ile ilişkisi el alınmaktadır. Bilindiği üzere klasik sekülerleşme kuramcıları modernleşme süreci ile dini, mitolojik ve benzeri doğaüstü yapıların tedrici olarak önemini yitireceğini öngörmüştür. Bir başka ifade ile klasik sekülerleşme teorilerine göre metafiziksel temelli inançlar toplumların farklılaşması ve rasyonelleşmesi sonucunda zayıflayıp prestijini kaybedecektir. Yanı sıra dinsellik sadece toplumsal kurumlar üzerindeki belirleyici etkisini yitirmeyip, aynı zamanda bireyin yaşamından da önemli ölçüde çekilecektir. Ancak (post)modern toplumlarda göreceli olarak geçmişe nazaran yaşama yön verme noktasında belirleyici rolünü yitirdiyse de müesses dinin hala önemli bir toplumsal kurum olarak farklı biçimlerde varlığını sürdürdüğü ve kurumsal dinin zayıfladığı toplumlarda dinselliğin farklı biçimlere büründüğü ifade edilebilir.

Zira İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Batı toplumlarında yeni dinsel formlarının ortaya çıktığı görülmektedir. Söz konusu dinsel formlarının nasıl tanımlanması gerektiği konusunda uzlaşa bulunmamaktadır. Ancak sözü edilen olguyu tanımlamak için mezhep, tarikat gibi kavramlar yerine yeni dinler, kült, ezoterik hareketler, yeni dini hareketler, yeni çağ inanışları, yeni çağ maneviyatçılığı gibi kavramlar ortaya atılmıştır. Yeni dinsel veya yeni din kavramı çerçevesinde bahsi geçen nevezuhur dini yapıları bir araya getirmek mümkün olsa da aralarındaki farklılıklar göz ardı edilmeyecek kadar önemli görünmektedir. Bu sebeple söz konusu dinsel olgular organizasyon bakımından yeni dini hareketler ve yeni çağ inanışları olmak üzere iki başlık altında ele alınabilir. Genelde geleneksel dinlerden ayrılarak ortaya çıkan yeni dini hareketlerin kökleri 18. yüzyıla kadar geri gitmektedir. Belirli bir organizasyon ve otorite etrafında şekillenen Mormonizm gibi yeni dini hareketler çoğunlukla merkezi bir dini yapıya işaret eder. Yeni çağ inanışları ise genellikle merkezi bir organizasyonu olmayan, otoritesiz, kişisel gelişim merkezli bireysel hibrit inanç formlarını tanımlamak için kullanılmaktadır. Gerek yeni dini hareketler gerekse yeni çağ inanışlarının zayıflayan kurumsal dinlerin yerine getiremediği işlevleri ifa etmek, manevi boşlukta hisseden modern bireylere bir anlam dünyası sunmak amacıyla doğduğu ifade edilebilir. Bir başka deyişle bahsi geçen maneviyat hareketlerinin 20. yüzyılın ilk yarısında yaşanan siyasi, askeri, ekonomik, toplumsal, ekolojik vs. gibi kriz ve buhranlara karşı alternatif bir dünya görüşü sunmak amacıyla ortaya çıktığı söylenebilir. Özellikle İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Batı Avrupa ve Amerika Birleşik Devletleri'nde ortaya çıkmaya başlayan bu maneviyatçı hareketlerin modern toplumlarda dini değişimi açıklamak için ortaya atılan klasik sekülerleşme teorilerinin temel tezlerinin sorgulanmasına yol açtığı ifade edilebilir. Modernleşen ülkemizde de benzer dinsel yapıların görünürlük kazanmaya başladığı tespit edilmektedir. Sosyolojik bir olgu olarak konunun farklı boyutları dikkate alınarak araştırılması önem arz etmektedir. Bu çerçevede nicel desende tasarlanan mevcut araştırmada demografik bilgi formunun yanı sıra Mevlüt Kaya ve Cüneyt Aydın tarafından geliştirilen yeni çağ inanışları ölçeği kullanılmıştır. Bursa Teknik Üniversitesi ve Bursa Uludağ Üniversitesi'nin çeşitli Fakülte/bölümlerinde okuyan 382 öğrenci ile yapılan araştırma Covid-19 salgını koşulları dikkate alınarak internet tabanlı bir platform olan Google Forms üzerinden gerçekleştirilmiş ve elde edilen veriler SPSS 25 programı kullanılarak analiz edilmiştir. Araştırmada algılanan dindarlık düzeyi ile yeni çağ inanışları arasında negatif yönlü bir korelasyon bulunmuştur. Diğer bir ifade ile kendisini dindar olarak gören bireylerin diğer katılımcılara göre yeni çağ inanış skorları daha düşük çıkmıştır. Ayrıca araştırmada kitabi dini bilgi ve yeni çağ inanışları arasında ters orantılı bir ilişki tespit edilmiştir. Elde edilen bulgulara göre bireylerin mezun olduğu lise türü ve okunan bölüm/fakülteye göre yeni çağ inanış skorları anlamlı şekilde farklılaşmaktadır. Yani imam hatip lisesi mezunlarının yeni çağ inanış skorları anadolu lisesi, düz lise, meslek lisesi ve diğer lise mezunlarına göre ve ilahiyat fakültesinde okuyan öğrencilerin puanları diğer bölüm ve fakültelerde okuyan öğrencilere göre anlamlı bir şekilde düşüktür. Elde edilen bulgular ışığında kurumsal dindarlık ve dini bilginin azalmasıyla bireylerin yeni dinsel formlara eğiliminin artacağı ileri sürülebilir.

Anahtar Kelimeler: Din Sosyolojisi, Modernleşme, Sekülerleşme, Yeni Dini Hareketler, Yeni Çağ İnanışları.

Giriş

Modernleşme süreci ile birlikte toplumsal hayatın tüm katmanlarında bir değişim meydana gelmiştir. Geleneksel toplumlarda belirleyici bir konumda olan dinin de göreceli olarak toplumsal prestij ve gücünde erozyon meydana geldiği ileri sürülebilir. Sosyoloji geleneğinde geliştirilen sekülerleşme teorileri modern toplumdaki söz konusu dini değişim olgusunun temel dinamikleri, biçimi, yön ve hızını ortaya koymayı hedeflemektedir. Bu çerçevede klasik dönem sosyologları dinin modernleşme düzeyince prestij kaybı yaşayarak önemsiz hale geleceğini öngörmüştür. Bu düşünsel arka plandan beslenen klasik sekülerleşme teorisi de dinin modernleşme güçleri karşısında direnemeyeceğini ileri sürerek tedrici olarak zayıflayıp ortadan kalkacağını iddia etmiştir. Bilhassa erken dönem Peter L. Berger'in (öl. 2017) sekülerleşme kuramını bu çerçevede değerlendirmek mümkündür¹. Fakat modernleşen toplumlarda dinin geçmişe nazaran belirleyici rolünü yitirmesine rağmen kaybolmadığı, farklı biçimlerde varlığını koruduğu görülmektedir. Yani geleneksel dindarlığın erozyona uğradığı toplumlarda dinin sosyolojik anlamda yeni formlara büründüğü iddia edilebilir. Sosyal bilim literatüründe modernleşen toplumlarda ortaya çıkan bahse konu nevezuhur dindarlık biçimleri yeni çağ inanışları, yeni dini hareketler veya dinin bireyleşmesi olarak isimlendirilmektedir. Batı Avrupa ve Amerika Birleşik Devletleri'nde İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra ortaya çıkmaya başlayan bu maneviyatçı hareketlerin dini değişimi açıklamak için ortaya atılan klasik sekülerleşme kuramının sorgulanmasına yol açtığı söylenebilir. Zira Linda Woodhead'ın da belirttiği gibi sekülerleşme kuramları dinsel alanında meydana gelen söz konusu değişimi açıklamaktan uzak görünmektedir².

¹ bk. Peter L. Berger, *The Sacred Canopy: Elements of a Sociological Theory of Religion* (New York: Doubleday, 1967), 105-171.

² Linda Woodhead, "Why do religious and spiritual movements grow?", *Big Questions in History*, ed. Harriet Swain (London: Vintage Books, 2005), 169.

Günümüz modernleşen Türkiye’inde de benzer inanç formlarının görünür hale geldiği tespit edilmektedir. Bu sebeple konunun çeşitli boyutları sosyoloji, psikoloji ve ilahiyat gibi farklı disiplinlerde inceleme nesnesi kılınmaktadır. Yapılan çalışmalar hacimsel olarak Batı’da yapılan çalışmaların çok gerisinde olmasına rağmen kayda değer içeriklere sahip oldukları söylenebilir. Bu çerçevede Hüsnü Ezber Bodur³, Muzaffer Andaç⁴, M. Ali Kirman⁵, Mustafa Arslan⁶, Ali Köse⁷, Mustafa Arslan⁸, Özlem Uluç⁹, Faruk Sancar-Süleyman Turan¹⁰, Cüneyd Aydın¹¹, Emine Battal¹², Muhammed Kızılgeçit¹³, Gamze Gürbüz-Hasan Hüseyin Aygül¹⁴, Gülenay Pınarbaşı¹⁵, Hakan Yapıcı¹⁶, Hasan Sarı¹⁷, Merve Altınlı Macic¹⁸, Kurtuluş Cengiz ve arkadaşları gibi araştırmacıların çalışmaları zikredilebilir. Fakat Cengiz ve arkadaşlarının da ifade ettikleri gibi adı geçen çalışmaların önemli bir kısmının Batı’da yapılan araştırmaları tanıtmaya amaçlı hazırlandığı söylenebilir¹⁹. Halbuki konunun ülke bazında nitel ve nicel araştırma yöntemleri kullanılarak incelenmesi önem arz etmektedir. Nitekim son yıllarda Cüneyd Aydın, Gamze Gürbüz-Hasan Hüseyin Aygül, Gülenay Pınarbaşı, Merve Altınlı Macic, Kutuluş Cengiz ve arkadaşları tarafından yapılan araştırmaların belirtilen hassasiyetler dikkate alınarak gerçekleştirildiği görülmektedir. Bu bağlamda nicel bir araştırma olarak tasarlanan mevcut çalışma da modernleşme sonucunda ortaya çıkan söz konusu inanç formlarının algılanan dindarlık düzeyi başta olmak üzere çeşitli değişkenler ile ilişkisini incelemeyi amaçlamaktadır. Yani bu araştırma astroloji, meditasyon, yoga vs. gibi yeni çağ inanışları olarak ifade edilen inanç formlarının kişilerin sahip oldukları dini bilgi kaynağı ve dine önem verme düzeyi ile ilişkisini konu edinmektedir. Bursa Teknik Üniversitesi ve Bursa Uludağ Üniversitesi’nin çeşitli fakülte/bölmelerinde okuyan öğrenciler üzerine gerçekleştirilen bu araştırmanın literatüre mütevazı bir katkı sunması beklenmektedir.

1. Din ve Modernite: Tarihsel ve Düşünsel Arka Plan

Sosyal bilim literatüründe sıklıkla geçen Rönesans, Reformasyon, Aydınlanma, Fransız Devrimi ve Sanayi Devrimi gibi devrimler sonuçları itibarıyla tüm dünyayı etkilemiş, özellikle Avrupa’nın toplumsal yapısının yeniden yapılandırılmasına yol açmıştır. Doğal olarak bu değişim ve dönüşüm sürecinden din-toplum ve din-devlet ilişkisi de ciddi manada etkilenmiştir. Modern öncesi dönemde iktidar ve kilise arasındaki ilişki çoğu zaman sonrakinin üstünlüğü çerçevesinde şekillenmiştir. Fakat 1648 yılında imzalanan ve laik devlet biçimine zemin hazırlayan Vestfalya Antlaşması, siyaset ve kilise ilişkileri bakımından bir kırılma noktası olmuştur. Zira bu antlaşma ile ulus devletlerin ortaya çıkması ve hükümdarların Vatikan’dan görece bağımsız politika geliştirme yolu açılmıştır²⁰. Böylelikle Fransa gibi bazı Avrupa toplumlarında din-devlet ilişkileri geleneksel dönemin aksine ikincinin üstünlüğü çerçevesinde şekillenmeye başlamıştır. Bu sürecin doğal bir sonucu olarak din/kilise, başta siyaset olmak üzere ekonomi, eğitim, hukuk gibi toplumsal kurumlar üzerindeki etkisini kaybetmiş, kamusal alanın dışına itilmeye çalışılmıştır. Yanı sıra kilisenin

³ Hüsnü Ezber Bodur, “Küreselleşme Bağlamında Batı’da Ortaya Çıkan Yeni Dini Hareketler ve Türk Toplumuna Etkileri”, *Uluslararası Avrupa Birliği Şurası* (Ankara: DiB Yayınları, 2000), 1/305-311.

⁴ Muzaffer Andaç, “Almanya’da Dini Hareketlerin Sebepleri”, *Uluslararası Avrupa Birliği Şurası* (Ankara: DiB Yayınları, 2000), 1/312-316.

⁵ M. Ali Kirman, *Yeni Dini Hareketler Sosyolojisi* (Ankara: Birleşik Yayınevi, 2010); M. Ali Kirman, “Batı’da Ortaya Çıkan Yeni Dini Hareketlerin Karakteristik Özellikleri”, *Uluslararası Avrupa Birliği Şurası* (Ankara: DiB Yayınları, 2000), 1/317-322. Bu şurada sunulan diğer bildiriler de konu ile ilgili öncü çalışmalar arasında zikredilebilir. Fakat tüm çalışmalara burada yer vermek mümkün olmadığı için konuyla doğrudan ilintili olduğu düşünülen başlıca çalışmalara atıfta bulunulmuştur.

⁶ Mustafa Arslan, “Değişim Sürecinde Yeni Dindarlık Formları: "Yeni Çağ" İnanışları Örneği”, *Değerler Eğitimi Dergisi* 4/11 (2006), 9-25.

⁷ Ali Köse, *Milenyum Tarikatları: Batı’da Yeni Dini Akımlar* (İstanbul: Timaş Yayınları, 2011).

⁸ Mustafa Arslan, *Paranormalizm ve Din* (Malatya: Bilsam Yayınları, 2011).

⁹ Özlem Uluç, *Yeni Dini Hareketler* (İstanbul: Yarı Yayınları, 2013).

¹⁰ Faruk Sancar, Süleyman Turan, *Yeni Dini Hareketler: Tarihsel, Teorik ve Pratik Boyutlarıyla* (İstanbul: Açılım Kitap, 2014).

¹¹ Cüneyd Aydın, *İnsanın Anlam Arayışı ve Yeni Çağ İnançları* (Ankara: Araştırma Yayınları, 2015).

¹² Emine Battal, *Yeni Dini Hareketler ve Şiddet* (Rize: Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2017).

¹³ Muhammed Kızılgeçit, *Yeni Dini Hareketler Psikolojisi* (İstanbul: Marmara Akademi Yayınları, 2018).

¹⁴ Gamze Gürbüz, Hasan Hüseyin Aygül, “Arayıştan Uyanışa, Şifadan Estetiğe Yeni Çağ İnançları”, *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 23/43 (2021), 19-51.

¹⁵ Gülenay Pınarbaşı, *Spiritüel Ağlar: Sosyal Medya ve Yön Değiştiren İnançlar* (İstanbul: Okur Akademi, 2021).

¹⁶ Hakan Yapıcı, *Toplumun Burçla İmtihani: Teorik ve Gündelik Fragmanları* (İstanbul: Dün Bugün Yarı Yayınları, 2021).

¹⁷ Hasan Sarı, *Arayış olarak Din: Postmodern Dönemde Maneviyat Arayışı* (Ankara: Akademisyen Kitapevi, 2021).

¹⁸ Merve Altınlı Macic, *Turkish Students’ Spirituality Today* (İstanbul: Dem, 2021).

¹⁹ Kurtuluş Cengiz vd., *Türkiye’de Spiritüel Arayışlar* (İstanbul: İletişim Yayınları, 2021), 78. Ayrıca konuyla ilgili pek çok yüksek lisans çalışması da mevcuttur. Burada sadece yayınlanan çalışmalara yer verilmiştir.

²⁰ bk. Ekber Şah Ahmedî, “Sekülerleşme: Soykütüksel Bir İnceleme”, *Afyon Kocatepe İslami İlimler Fakültesi Dergisi* 1/1 (2018), 62-63.

güç kaynakları ile ilişkisinde meydana gelen bu değişim nispi olarak toplumsal itibarının azalmasına da neden olmuştur. Bu iklimde 19. yüzyılda şekillenmeye başlayan sosyoloji ve diğer sosyal bilim disiplinlerinde dinin sanayileşme, kentleşme, rasyonelleşme, farklılaşma gibi süreçleri kapsayan modernleşmeyle ciddi bir erozyon yaşayacağı fikri paradigmatik bir konuma yükselmiştir²¹. Weber bu süreci rasyonelleşme ve entelektüelleşme kavramları ile açıklamış ve bu iki sürecin sonucu olarak dünyanın büyüünün bozulacağını (disenchantment) savunmuştur²². Buna göre gizemli, büyüsel, dinsel ve geleneksel değerler bu süreçte önemini yitirecektir. Bir başka ifade ile modern toplum geleneksel değerlerden bağımsız araçsal rasyonalite, modern bilim, modern teknoloji ve modern bürokrasi çerçevesinde yol alarak adeta *demir kafese* dönüşecektir. Ancak 1960'lı yıllarda modernleşmiş olarak kabul edilen toplumlarda kurumsal dinlerin zayıflamasına karşın yeni dini formlar ortaya çıkmaya başlamıştır. Başlangıçta söz konusu hareketler kurumsal dinlerin son çırpınıları olarak düşünüldüyse de zamanla hareketlerin görünürlüklerinin arttırması özellikle yereliktan çıkıp küresel bir boyut kazanması dikkat çekmiştir²³. Dolayısıyla yeni dinseliliklerin ortaya çıkması sekülerleşme sürecinin tek yönlü olmadığını göstermektedir. Bu dinsel değişimi kurumsal dini yapıların zayıflamasının yanı sıra yeniden kutsallaşma süreci veya dünyanın yeniden büyüye bürünmesi (reenchantment) süreci olarak okumak mümkündür²⁴.

1.1. Yeni Dinselilikler ve Tanım Sorunu

Yeni dinselilik formlarının nasıl tanımlanması gerektiği ve ortaya çıkışına zemin hazırlayan süreç konusunda farklı fikirler serdedilmektedir. Bu dinselilik formlarının tanımlanması konusunda bir konsensüs yoktur. Ancak yaygın olarak sözü edilen olguyu tanımlamak için mezhep, tarikat gibi klasik kavramlar yerine yeni dinler, kült, ezoterik hareketler, yeni dini hareketler, yeni çağ inanışları, yeni çağ maneviyatçılığı gibi kavramlar geliştirilmiştir. Sosyal bilimde kült kavramı pejoratif çağrışımından dolayı tercih edilmemektedir²⁵. Bu hassasiyet çerçevesinde bahsedilen dinselilik formlarını tanımlamak için geliştirilen yeni dini hareketler kavramlaştırması büyük ölçüde kabul görmüştür²⁶. Fakat yeni dini hareketler ifadesinin de olgunun tamamını kuşatması mümkün görünmemektedir. Bu sebeple literatürde yeni dini hareketlerin yanı sıra yukarıda işaret edildiği gibi *yeni din*, yeni çağ hareketleri veya yeni çağ ruhsallığı kavramları da sıklıkla kullanılmaktadır. Bu çerçevede bahsi geçen dinselilikleri tanımlamak için Shimazono *Yeni Çağ Ruhsallık Hareketi ve Kültür* (New Age Spirituality and Culture) kavramını önermektedir²⁷. Kısaca sosyal bilim literatüründe İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra ortaya çıkan veya görünürlüğünü arttıran dinsel formlar yaygın olarak yeni dini hareketler ve yeni çağ hareketi şeklinde ele alındığını ifade edebiliriz.

Kökleri 18. yüzyılda bulunan yeni dini hareketler ve yeni çağ hareketi kapsamında değerlendirilen çeşitli dinsel formları "yeni din" kavramı çerçevesinde toplamak mümkün²⁸ olsa da, aralarında özellikle organizasyon bakımından ciddi farklılıklar olduğu göze çarpmaktadır. Yeni çağ hareketinde yeni dini hareketlerden farklı olarak bir otorite ve merkezi bir organizasyon bulunmamaktadır²⁹. Yani yeni çağ otoritesiz, dağınık, kişisel gelişime odaklı esnek bir din anlayışını temsil etmektedir³⁰. Yeni dini hareketler ise çoğunlukla geleneksel dini miras üzerine bina edilmiş senkretik yapılar olup ortak bir inanç, düşünce sistemi ve organizasyon etrafında şekillenmiştir. Örneğin Mormonizm, Hristiyanlık dini kültürü bağlamında şekillenmiştir ve adeta geleneksel bir din hüviyeti taşımaktadır. Bu sebeple yeni çağ hareketi ve yeni dini hareketler arasında bir ayırım yapmak gerekmektedir. Kısaca

²¹ bk. Jose Casanova, *Public Religions in the Modern World* (Chicago: The University of Chicago Press, 1994), 17.

²² Max Weber, *The Vocation Lectures*, ed. David Owen-Tracey B. Strong, çev. Rodney Livingstone (Cambridge: Hackett Publishing Company, 2004), 30. Weber rasyonelleşme sürecinin başlangıcını Yahudiliğin ortaya çıkışına kadar geri götürmekte, özellikle Protestanlığın bu süreçte önemli bir rol oynadığını vurgulamaktadır. Weber'in rasyonelleşme ve dünyanın büyüünün bozulması kavramaları ile ilgili detaylı bir tahlil için bk. Nicholas Gane, *Max Weber ve Postmodern Theory: Rationalization versus Re-enchantment* (Hampshire: Palgrave, 2002), 15-79. Ayrıca bk. Max Weber, *Protestant Ethic and The Spirit of Capitalism*, çev. Talcott Parsons (London: Routledge, 2005).

²³ Vejdî Bilgin, *Din ve Toplum: Din Sosyolojisine Giriş* (İstanbul: Beyan Yayınları, 2021), 207-208.

²⁴ bk. Christopher Partridge, "Alterantive Spirituality, New Religions, and The Reenchantment of The West", *The Oxford Handbook of New Religious Movements*, ed. James R. Lewis (Oxford: Oxford University Press, 2004), 39-67.

²⁵ bk. James A. Beckford, *Cult Controversies: The Societal Response to the New Religious Movements*, (London: Tavistock Publications, 1985), 12-17; Eileen Barker, *New Religious Movements: A Practical Introduction* (London: HMSO Publications, 1989), 3-5. Ayrıca bk. Kirman, *Yeni Dini Hareketler Sosyolojisi*, 48-59.

²⁶ De Paul Oliver, *New Religious Movements: A Guide For The Perplexed* (London: Continuum Publishing, 2012), 13.

²⁷ Susumu Shimazono, "New Age Movement or New Spirituality Movements and Culture?", *Social Campus* 46/2 (1999), 121-133.

²⁸ Peter Clarke, "New Religious Movements", *Encyclopedia of New Religious Movements*, ed. Peter Clarke (London: Routledge, 2006), 453-454.

²⁹ bk. Elisabeth Arweck, "New Religious Movements", *Religions in the Modern World: Transitions and Transformations*, ed. Linda Woodhead vd. (London: Routledge, 2005), 307. Ayrıca bk. Paul Heelas, *The New Age Movement: The Celebration of Self and the Sacralization of Modernity* (Oxford, Blackwell Publishers, 1999), 9.

³⁰ Abdurrahman Kurt, *Din Sosyolojisi* (İstanbul: Sentez Yayıncılık, 2016), 288.

yeni dini hareketlerin ekseriyetini geleneksel dinlerin sınırlarını zorlayan ama tamamen sınırları aşmayan, belirli bir inanç ve düşünce etrafında bir araya gelen yapılar olarak nitelendirebiliriz³¹. Ayrıca yeni dini hareketleri yekpare bir oluşum olarak değerlendirmek zor görünmektedir. Zira yeni dini hareketler kapsamında ele alınan örgütlerde ciddi farklılık söz konusu olabilir. Özellikle bahsi geçen hareketleri dünyaya eğilimleri bakımından farklı tipolojilerde incelemek mümkündür. Bu çerçevede Wallis yeni dini hareketleri dünya ile uzlaşan, dünyayı onaylayan ve reddeden olarak üç başlıkta incelemektedir. Wallis birinci kategoride Neo-Pentakostalizmi, ikincisinde Scientology ve üçüncüsünde ise Krişna Bilinci'ni (ISKCON) örnek olarak sunmaktadır³². Dawson ise yeni dini hareketleri beş başlık altında ele almayı önermektedir. Birincisi Krişna Bilinci gibi Doğu Asya ve Güney Asya dini ve düşünsel felsefesi üzerine bina edilen hareketlerdir. İkincisi *Scientology* gibi psikoloji merkezli *Amerikan İnsan Potansiyeli Hareketi*'ne dayalı gruplardır. Üçüncüsü, *Wicca* ve Satanizm gibi Hristiyanlık öncesi folklor ve Neo-Hristiyanlık gelenekleri üzerine kurulmuş hareketlerdir. Dördüncüsü, *Jews For Jesus*, *Children of God*, *Bawa* ve *Nation of Islam* gibi Yahudi-Hristiyan geleneği veya İslami geleneğe neşvünema bulan gruplardır. Beşincisi ise *Heaven's Gate* ve *Urantia* gibi UFO ve Uzaylıların öğretilerini temel alan hareketlerdir³³. Özetle yeni dini hareketleri, dinsel bakımdan onlarca farklı inanç formunu bünyesinde barındıran toplumsal hareketler bağlamında ele alabiliriz. Yukarıda da işaret edildiği gibi bu hareketlerin önemli bir kısmının kökleri on sekizinci yüzyıla uzanmaktadır. Ancak görüldüğü üzere bahsi geçen hareketleri kurumsal dini yapılardan ayırıştırmak amacıyla yeni dini hareketler kapsamında değerlendirilmektedir³⁴. Barker'in vurguladığı gibi, bu hareketlerin "yeni" olarak değerlendirilmesinin nedeni bahsi geçen hareketlerin 1960 sonrası görünürlüklerinin artmış olmasıdır. Yanı sıra *Scientology* gibi hareketlerin "dini" olarak nitelendirilmesinin sebebi ise büyük felsefi sorulara cevap sunmaları olarak ifade edilebilir³⁵. Fakat bu çalışmada incelenecek konu yeni dini hareketlerin aksine bireyselliği ön planda tutan, belirli bir inanç ve organizasyonu olmayan *yeni din* ve Shimazono'nun *yeni çağ ruhsallık hareketi ve kültür* kavramı kapsamında değerlendirilebilecek olan yeni çağ hareketidir. Şimdi kısaca yeni çağ hareketini ele alacağız.

1.2. Yeni Çağ Hareketi

İnsanlık tarihi kutsallaşma olarak ifade edilebilecek pek çok dinsel hareketin ortaya çıkışına tanıklık etmiştir. İslamiyet, Hristiyanlık gibi büyük dinlerin ortaya çıkışını bu kapsamda değerlendirebiliriz. Ayrıca tarih boyunca bu müesses dinlerde daima ortodoks anlayıştan uzaklaşan gruplar da olmuştur. Bu durumun en önemli göstergesi adı geçen dini geleneklerdeki mezhep ve sekt olgusudur. Ancak modern bir fenomen olarak yeni çağ hareketi ise İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Uzak Doğu dini geleneklerinden esinlenerek Batı toplumlarında ortaya çıkan bireyselliği temel alan bir maneviyat biçimine işaret eder. Peter van der Veer'in vurguladığı gibi maneviyat (spirituality) kökleri kadim dönemlere kadar uzansa da modern bir fenomen olarak 19. yüzyıldan sonra meydana gelen hızlı değişim sürecinin bir sonucudur³⁶. Yani bu dinsel formları yukarıda temel parametrelerinden söz edilen *Büyük Dönüşüm* olarak nitelendirilen modernleşme sürecinde ortaya çıkmıştır³⁷. Mevcut kurumsal dinlere tepki olarak doğan senkretizm ve eklektizm özellikle astrolojik eğilimleri ağır basan bir yapı olarak tanımlanabilir. Bir başka deyişle yeni çağ hareketi tıpkı yeni dini hareketler gibi şemsiye bir kavram olup *Kova Burcu Çağı*'nın (Age of Aquarius) ortaya çıkmasına neden olan bilincin dönüşüm süreci ile ilgilenen grup, topluluk veya ağlar olarak tanımlanabilir³⁸. Bu anlayışa göre 2000'li yıllarda başlayacağı veya kimine göre daha önce başladığı inanılan *Kova Burcu Çağı* modern toplumun materyalist değerlerine meydan okuyan yepyeni bir dönemin başlangıcı kabul edilmektedir³⁹. Yani bu dönem materyalist dünya görüşünden kopuşu ve kozmik bir uyum sürecini ifade etmektedir. Yeni çağ kavramı da gerçekleşmesi beklenen bu yeniliğe matuf olarak kullanılmaktadır. Yeni dini hareketler gibi yeni

³¹ Robert Wuthnow, "Religious Movements and Counter-Movements in North America", *New Religious Movements and Rapid Social Change*, ed. James A. Beckford (London: Sage Publications, 1991), 1.

³² Roy Wallis, *The Elementary Forms of the New Religious Life* (London: Routledge, 1984), 4-8.

³³ Lorne L. Dawson, "New Religious Movements", *The Blackwell Companion to The Study of Religion*, ed. Robert A. Segal (Malden: Blackwell Publishing, 2006), 372.

³⁴ Bilgin, *Toplum ve Din*, 210.

³⁵ Eileen Barker, "New Religious Movements: Their Incidence and Significance", *New Religious Movements: Challenge and Response*, ed. Bryan Wilson-Jamie Cresswell (London: Routledge, 2001), 16.

³⁶ Peter van der Veer, "Spirituality in Modern Society", *Social Research* 76/4 (2009), 1097.

³⁷ Peter van der Veer, "Spirituality in Modern Society", 1097-1098.

³⁸ Peter B. Clarke, "New Age Movements", *Encyclopedia of New Religious Movements*, ed. Peter B. Clarke (London: Routledge, 2006), 442.

³⁹ Susan Love Brown, "The New Age: A Twentieth Century Movement", *Introduction to New and Alternative Religions in America*, ed. Eugene V. Gallagher-W. Michael Ashcraft (Connecticut: Greenwood Press, 2006), 3/132.

çağ hareketleri de 1960'lı yıllardaki karşıt kültür hareketinden etkilenmiştir⁴⁰. Ayrıca bu hareketlerin ortaya çıkışında İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra sosyal bilimde tartışılan postmodernizmin pozitivizm ve bilimselci paradigmanın otoritesini sarsmasının ve metafiziksel olana meşru zemin sunmasının da etkili olduğu ifade edilebilir⁴¹.

Hanegraaff yeni çağ hareketini tarihi köklerini de dikkate alarak dar ve geniş anlam olmak üzere iki başlıkta incelemektedir. Ona göre dar anlamda yeni çağ hareketi İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Amerika Birleşik Devletleri ve Avrupa'da tanımlanamayan uçan cisimlerin (UFO) gökyüzünde görülmesi üzerine konuyu merak eden, daha sonra kült haline dönüşecek olan çeşitli araştırma gruplarının kurulmasına dayanmaktadır. Buna göre gökyüzünde görülen tanımlanamayan cisimlerin içinde başka gezegenlerden gelen zeki varlıklar vardır. Üstün bir kültür, teknoloji ve ruhsal bir evrimin göstergesi olan bu cisimler bolluk, bereket ve gelecek olan yeni çağın müjdeleyicisidir⁴². Geniş anlamda ise kültürel bir ortam (cultic milieu) olarak yeni çağ hareketinin 1970'li yılların sonlarında kendi varlığının bilincinde olan bir noktaya geldiği ifade edilebilir. Bu çerçevede eğilim ve yöneliminde ciddi dönüşüm yaşayan yeni çağ hareketi kendini dünyayı hem manevi hem de maddi anlamda daha iyi bir yer haline getirecek odaya, gizli ve evrensel bir hareketin parçası olarak görmeye başlamıştır. Böylelikle karşıt kültürel zeminde neşvünema bulan yeni çağ hareketinin zamanla modern hayatla daha uzlaşmacı bir eğilim göstermeye başladığı görülmektedir. Hanegraaff'a göre 1990'lı yıllara gelindiğinde daha önce kendisini yeni çağ mensubu olarak tanımlayan kişiler yeni çağ yerine maneviyat kavramı ile kendilerini tanıtmaya başlamışlardır. Yanı sıra bu dönemde yeni çağ hareketi mensuplarının yukarıda anlatılan karşıt kültür tavırları ve radikal değişim taleplerinden vazgeçerek modern topluma karşı uzlaşmacı bir tavır almaya başladıkları ifade edilebilir. Dolayısıyla materyalist dünya görüşüne tepki olarak doğan, topluluk ruhuna uygun davranan ve geleneksel değerlerin korumacılığını yapan yeni çağ hareketinin 1980'li yıllardan itibaren bireysel bir inanç formu haline geldiğini görmekteyiz. Bir başka deyişle, İngiltere merkezli olarak ortaya çıkan yeni çağ hareketinin Amerikan kültürünün etkisiyle aşırı derecede bireyselliğe vurgu yapan, uzlaşmacı, gizemci ve kişisel gelişim merkezli bir harekete dönüştüğü söylenebilir⁴³.

Yeni çağ hareketi pek çok farklı eğilim ve temayı bünyesinde barındırmaktadır. Bu çerçevede Bruce'e göre yeni çağ hareketinin ortak noktalarını yeni bilim, yeni ekoloji ve yeni psikoloji ile yeni maneviyat şeklinde üç tema etrafında analiz etmek mümkündür. Buna göre yeni bilimsel perspektif, gözlem ve deneye dayalı pozitivist paradigmaya karşıdır. Zira ezoterik ve mitik bilgilenme yollarına başvuran yeni çağcılar modern toplumun birtakım kusurlarına işaret ederek modern öncesi kültürün ahlaki anlamda daha üstün olabileceğini ifade eder. Bruce'e göre yeni çağcılar yeni bilim anlayışının genel eğilimleri dikkate alındığında bilimden ziyade dine yakın olduğu görülmektedir. Yeni ekoloji bağlamında holistik bir düşünceyi savunan yeni çağcılar doğayı süper bir organizma olarak görmekte ve zarar görmemesi için modern alışkanlıklardan uzak durmayı önermektedir. Son olarak Bruce'e göre kendini geliştirmeyi temel felsefesi olarak gören hareket bireyin salt başarısına odaklanmamakta, aynı zamanda çevresiyle uyumlu olmasını talep ederek yeni bir psikoloji ve maneviyata yönelmektedir⁴⁴.

Sonuç olarak Heelas'ın ifade ettiği üzere yeni çağ hareketinin modernitenin krizi, yarattığı belirsizlikler, modern hayatın kırılabilirliği, maddiyatçı yapısı ve buna dönük kurumsal dinlerin yetersiz kalması gibi modern sorunlara tepki olarak doğduğunu ifade edebiliriz⁴⁵.

2. Araştırmanın Amacı ve Metodolojisi

2.1. Araştırmanın Amacı

Çalışmanın amacı modernleşmenin bir sonucu olarak değerlendirilen yeni dindarlık ve inanç formlarının bireylerin dini bilgi ve dindarlık düzeyi ile ilişkisini ölçmektir. Araştırma özellikle astroloji, meditasyon, yoga vs. gibi yeni çağ inanışlarının bireylerin algılanan dindarlık düzeyleri ile ilişkisinin olup olmadığını ortaya çıkarmayı amaçlamaktadır. Kitabî dini bilgi ve dindarlık düzeyinin azalması ile birlikte söz konusu inanış formlarının ortaya çıkacağını varsayan araştırma modernleşme neticesinde dindarlığın ortadan kalkmayacağını, form değiştireceğini ileri sürmektedir. Kısaca araştırmada aşağıdaki hipotezler test edilmiştir:

⁴⁰ Elisabeth Arweck, "New Religious Movements", 306-307.

⁴¹ Bilgin, *Din ve Toplum*, 178-179.

⁴² Wouter J. Hanegraaff, "New Age Movement", *Encyclopedia of Religion*, ed. Lindsay Jones vd. (Macmillan Reference, Michigan, 2005), 6495. Ayrıca bk. Wouter J. Hanegraaff, "New Age Religion", *Religions in the Modern World*, ed. Linda Woodhead vd. (London: Routledge, 2005), 287-293.

⁴³ Detaylı bilgi için bk. Hanegraaff, "New Age Movement", 6495-6500.

⁴⁴ Steve Bruce, *Religion in the Modern World: From Cathedrals to Cults* (Oxford: Oxford University Press, 1996), 201-212.

⁴⁵ Paul Heelas, *The New Age Movements*, 135-144.

H₁.Yeni çağ inanışlarının düzeyi bireylerin a) cinsiyet, b) gelir, c) yaşadığı yer ve d) mezun olduğu lise türü, e) okuduğu alana f) ve üniversiteye göre değişmektedir.

H₂. Kitabî dini bilgiye sahip bireylerin yeni çağ inanış puanları daha düşüktür.

H₃. Bireylerin öznel dine önem verme düzeyi ile yeni çağ inanışları arasında negatif yönlü bir ilişki vardır.

2.1. Araştırmanın Modeli

Araştırmada nicel araştırma yöntemlerinden ilişkisel tarama modelinden yararlanılmıştır. Araştırma Covid-19 salgını koşulları dikkate alınarak internet tabanlı bir platform olan *Google Forms* üzerinden gerçekleştirilmiştir. Araştırmanın yapılabilmesi için Bursa Teknik Üniversitesi Etik Kurul Başkanlığı'ndan 02.08.2021 tarihli ve E.3663 sayılı kararla etik onay alınmıştır.

2.2. Örneklem

Çalışma Bursa Teknik Üniversitesi ve Bursa Uludağ Üniversitesi'nde öğrenim gören öğrenciler ile yürütülmüştür. Araştırmanın örnekleme olasılıksız örnekleme tekniklerinden kolayda örnekleme tekniğiyle seçilmiştir. Katılımcılar araştırma öncesinde çalışma hakkında bilgilendirilmiş, araştırmaya dahil olmak için gönüllü olduklarına dair onayları alınmıştır. 262'si kız 120'si erkek toplamda 382 öğrenciden oluşan örnekleme ait demografik bilgiler Tablo 1'de yer almaktadır.

Tablo 1: Katılımcıların Demografik Özellikleri

<i>Kategorik Değişkenler</i>	N	%	<i>Kategorik Değişkenler</i>	N	%
Cinsiyet			Gelir Düzeyi		
Kadın	262	68,6	Ortanın Altı	77	20,2
Erkek	120	31,4	Orta	279	73
Mezun Olunan Lise			Ortanın Üstü	26	6,8
Fen Lisesi	6	1,6	Yaşanılan Yer		
Anadolu Lisesi	171	44,8	Köy/Belde	46	12
Düz Lise	17	4,5	Kasaba	9	2,4
Meslek Lisesi	44	11,5	İlçe	66	17,3
İmam Hatip Lisesi	108	28,3	Şehir	103	27
Diğer	36	9,4	Büyük Şehir	158	41,4
Üniversite			Din Eğitiminin Kaynağı		
BTÜ	208	54,5	Aile	275	72
BUÜ	174	45,5	Din Kültürü	238	62
Alan			İmam-Hatip	91	24
Sosyal ve Beşeri Bilimler	214	56	Basılı Yayın	71	19
Fen/Mimarlık/Mühendislik Bil.	74	19,4	İnternet	112	29
Sağlık Bilimleri	2	0,5	Medrese	23	6

İlahiyat	92	24,1	Dini Cemaat	30	8
Sınıf			İlahiyat	54	14
1. Sınıf	215	56,3	Kur'an Kursu	171	45
2. Sınıf	65	17	Diğer	32	8
3. Sınıf	30	7,9	Dini Grup		
4. Sınıf	46	12	Var	18	4,7
Lisansüstü	26	6,8	Yok	364	95,3

2.3. Veri Toplama Araçları

2.3.1. Kişisel Bilgi Formu

Kişisel bilgi formunda katılımcılara cinsiyet, mezun olunan lise türü, üniversite, alan bilgisi, sınıf düzeyleri, gelir düzeyi, yaşanan yer, din eğitimi aldıkları kaynak, dine öznel önem verme düzeyi ve dini grup üyeliğine dair toplamda on soru yöneltilmiştir.

2.3.2. Yeni Çağ İnanışları Ölçeği

Ölçek Mevlüt Kaya ve Cüneyt Aydın (2013) tarafından geliştirilmiştir. Öncelikle 29 maddelik bir havuz oluşturulmuş, alınan uzman görüşleri doğrultusunda iki madde çıkartılmıştır. Yapılan ön uygulama neticesinde 0,30'dan düşük faktör yüküne sahip 7 madde de dışarıda bırakılmış ve ölçek son hali olan 20 maddelik formuna kavuşturulmuştur. 5'li likert tipi yanıt sistemine (kesinlikle katılıyorum=5; kesinlikle katılmıyorum=1) sahip olan ölçekten alınabilecek minimum puan 20, maksimum puan ise 100'dür. Ölçekten alınan yüksek puan yüksek yeni çağ inanç düzeyinin, düşük puan ise düşük yeni çağ inanç düzeyinin göstergesi olarak değerlendirilmektedir. Eski halk inançları ve geleceği tahmin etme, ruhçuluk ve psişik güçler, iyileştirici nesne ve yöntemler olmak üzere üç alt boyuttan oluşan ölçeğin test-yarı test güvenilirlik katsayısı 0,89, Cronbach Alpha güvenilirlik katsayısı 0,90 ve test-tekrar test güvenilirlik katsayısı ise 0,89 olarak tespit edilmiştir⁴⁶. Bu çalışma kapsamında ölçek genelinden elde edilen Cronbach Alpha değeri ise 0,90'dır.

2.4. Verilerin Analizi

Elde edilen veriler SPSS 25 programı aracılığıyla analiz edilmiştir. Verilerin normal dağılımının tespiti için bakılan çarpıklık ve basıklık değerlerinin kabul edilebilir sınırlar içerisinde olduğu görülmüştür. Buradan hareketle çalışmada ANOVA, t-testi, Pearson korelasyon analizi ve regresyon analizleri uygulanmıştır.

3. Bulgular

Araştırmanın değişkenlerine ait tanımlayıcı istatistikler, güvenilirlik katsayıları, korelasyonlar ve çarpıklık-basıklık değerleri Tablo 2'de gösterilmektedir.

Tablo 2: Değişkenlere Ait Tanımlayıcı İstatistikler, Çarpıklık-Basıklık ve Korelasyon Değerleri

	X	SD	1	2	3	4
--	---	----	---	---	---	---

⁴⁶ Mevlüt Kaya, Cüneyt Aydın, "Yeni Çağ İnanışları Ölçeği: Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması", *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 35 (2013), 15.

1. Yeni çağ inanışları	2,25	,03	(,89)	,886**	,888**	,772**
2. Eski halk inançları ve geleceği tahmin etme	1,86	,03		(,85)	,619**	,596**
3. Ruhçuluk ve psişik güçler	2,37	,03			(,83)	,583**
4. İyileştirici nesne ve yöntemler	3,11	,04				(,68)
Skewness			,093	,533	,158	-,402
Kurtosis			-,528	-,381	-,337	-,485

Not. *p < .05; **p < .01. Cronbach α güvenirlik katsayıları parantez içinde gösterilmiştir.

Tablo 2’de görüldüğü üzere, tüm çarpıklık ve basıklık değerleri normal dağılım için kabul edilebilir sınırlar olan -1 ile +1 aralığında yer almaktadır⁴⁷. Böylelikle normal dağılımın ön koşulu sağlanmış ve veri setinin parametrik testlerin kullanımına uygun olduğuna karar verilmiştir.

3.1. Cinsiyete Göre Yeni Çağ İnanışları ve Alt Boyutları

Tablo 3: Cinsiyet ile Yeni Çağ İnanışları İlişkisi (t-Testi)

Faktörler	Cinsiyet	N	X	sd	t	p
Yeni Çağ İnanışları	Kadın	262	2,37	,608	5,830	***
	Erkek	120	1,97	,661		
Eski halk inançları ve geleceği tahmin etme	Kadın	262	1,99	,651	6,300	***
	Erkek	120	1,55	,604		
Ruhçuluk ve psişik güçler	Kadın	262	2,46	,712	3,333	***
	Erkek	120	2,16	,860		
İyileştirici nesne ve yöntemler	Kadın	262	3,28	,896	5,443	***
	Erkek	120	2,73	,972		

Tablo 3’te görüldüğü üzere, gerek yeni çağ inanışları ölçeği genelinden gerekse alt boyutlarından alınan puanlar açısından kadın ve erkekler arasında anlamlı farklılıklar tespit edilmiştir ($t(380)=5,830$, $p<0,01$). Buna göre kadınlar ($X=2,37$) ölçek genelinden erkekler ($X=1,97$) kıyasla daha yüksek puanlar almıştır ($p<0,01$). EHİGT alt ölçeğinden de aynı şekilde kadınların aldığı puan ($X=1,99$) erkeklerin aldığı puana göre ($X=1,55$) anlamlı şekilde daha yüksektir ($p<0,01$). Benzer şekilde RPG alt boyutunda da kadınlar ($X=2,46$) erkekler ($X=2,16$) oranla daha yüksek skorlar elde etmiştir ($p<0,01$). Yine İNY alt boyutuna göre de kadınlar ($X=3,28$) erkeklerden ($X=2,73$) daha yüksek ortalamaya sahiptir ($p<0,01$). Bu bulgular, çalışmanın “Yeni çağ inanışlarının düzeyi bireylerin a) cinsiyet, b) gelir, c) yaşadığı yer ve d) mezun olduğu lise türü, e) okuduğu alana göre değişmektedir.” şeklindeki H_{1a} hipotezinin doğrulandığını göstermektedir.

⁴⁷ J. F. Hair vd., *Multivariate Data Analysis* (Essex: Pearson Education, 2014). 70-72.

3.2. Algılanan Gelir Düzeyine Göre Yeni Çağ İnanışları

Tablo 4: Algılanan Gelir Düzeyi ile Yeni Çağ İnanışları İlişkisi (ANOVA)

Faktör	Gelir Düzeyi	N	M	SD	F	p	Farklar
Yeni Çağ İnanışları	a. Ortanın Altı	77	2.26	.657	1,819	0,164	-
	b. Orta	279	2.22	.640			
	c. Ortanın Üstü	26	2.48	.738			
	Toplam	382	2.25	.652			

Tablo 4 incelendiğinde, yeni çağ inanışları puanlarında algılanan gelir düzeyi açısından anlamlı bir farklılık görülmemektedir ($F=1,819$; $p>0,05$). Buradan “Yeni çağ inanışlarının düzeyi bireylerin a) cinsiyet, b) gelir, c) yaşadığı yer ve d) mezun olduğu lise türü, e) okuduğu alana göre değişmektedir.” şeklindeki H_{1b} hipotezinin yanlışlandığı görülmektedir.

3.3. Yaşanılan Yere Göre Yeni Çağ İnanışları

Tablo 5: Yaşanılan Yer ile Yeni Çağ İnanışları İlişkisi (ANOVA)

Faktör	Yaşanılan Yer	N	M	SD	F	p	Farklar
Yeni Çağ İnanışları	a. Köy/Belde	46	2.00	.637	2,349	0,05	a-e
	b. Kasaba	9	2.53	.450			
	c. İlçe	66	2.22	.526			
	d. Şehir	103	2.27	.590			
	e. Büyükşehir	158	2.30	.734			
	Toplam	382	2.25	.652			

Tablo 5'ten anlaşıldığı üzere katılımcıların yeni çağ inanışları skorları hayatlarının çoğunu geçirdikleri yere göre anlamlı bir şekilde farklılık arz etmektedir ($F=2,349$; $p=0,05$). Tukey analizine göre farklılık Köy/Belde'de yaşamış olan katılımcılar ile büyükşehirde yaşamış olanlar arasında görülmektedir. Buna göre Köy/Belde'de yaşamış olanların yeni çağ inanışları ortalamaları ($X=2,00$) Büyükşehir'de yaşamış olanlardan ($X=2,30$) daha düşüktür ($p=0,05$). Sonuç olarak, “Yeni çağ inanışlarının düzeyi bireylerin a) cinsiyet, b) gelir, c) yaşadığı yer ve d) mezun olduğu lise türü, e) okuduğu alana göre değişmektedir.” şeklindeki H_{1c} hipotezinin doğrulandığı görülmektedir.

3.4. Mezun Olunan Lise Türüne Göre Yeni Çağ İnanışları

Tablo 6: Mezun Olunan Lise Türü ile Yeni Çağ İnanışları İlişkisi (ANOVA)

Faktör	Lise Türü	N	X	Sd	F	p	Farklar
Yeni Çağ İnanışları	a. Fen Lisesi	6	2.18	.679	5,184	***	e-b, e-d, e-f
	b. Anadolu Lisesi	171	2.34	.662			
	c. Düz Lise	17	2.14	.745			

	d. Meslek Lisesi	44	2.38	.683			
	e. İmam-Hatip Lisesi	108	2.00	.555			
	f. Diğer	36	2.45	.602			
	Toplam	382	2.25	.652			

Tablo 6'da yer alan bulgulara göre katılımcıların mezun oldukları lise türüne göre yeni çağ inanışlarından aldıkları puanlar anlamlı bir şekilde farklılaşmaktadır ($F=5,184$; $p<0,01$). Böylelikle "Yeni çağ inanışlarının düzeyi bireylerin a) cinsiyet, b) gelir, c) yaşadığı yer ve d) mezun olduğu lise türü, e) okuduğu alana göre değişmektedir." şeklindeki H_{1d} hipotezinin doğrulanmıştır. Söz konusu farklılığın hangi bölümler arasında gerçekleştiğini belirlemek için post-hoc analizlerinden Tukey'e başvurulmuştur. Buna göre imam-hatip lisesinden mezun olmuş olan katılımcıların yeni çağ inanışları ölçeğinden aldığı puanlar, anadolu lisesi mezunlarından, meslek lisesi mezunlarından ve diğer liselerden mezun olanlardan farklılaşmaktadır. Grupların ortalamasına bakıldığında imam-hatip mezunlarının yeni çağ inanışları ortalamasının ($X=2,00$), anadolu lisesi ($X=2,34$), meslek lisesi ($X=2,38$) ve diğer lise mezunlarından ($X=2,45$) daha düşük olduğu görülmektedir.

3.5. Alana Göre Yeni Çağ İnanışları

Tablo 7: Alan ile Yeni Çağ İnanışları İlişkisi (ANOVA)

Faktör	Alan	N	X	sd	F	p	Farklar
Yeni Çağ İnanışları	a. Sosyal ve Beşeri Bilimler	214	2.33	.632	16,545	***	d-a, d-b
	b. Fen/Mimarlık Mühendislik Bilimleri	74	2.48	.687			
	c. Sağlık Bilimleri	2	2.10	.141			
	d. İlahiyat	92	1.87	.508			
	Toplam	382	2.25	.652			

Katılımcıların alanlarına göre yeni çağ inanışları ortalamalarında istatistiksel olarak anlamlı farklılık görüldüğü Tablo 7'den anlaşılmaktadır ($F=16,545$; $p<0,01$). Farklılığın hangi alanlar arasında söz konusu olduğunun tespiti için yapılan post-hoc analizlerine göre ilahiyat öğrencilerinin ($X=1,87$) sosyal ve beşeri bilimler öğrencilerinden ($X=2,33$) ve fen/mimarlık/mühendislik bilimleri öğrencilerinden ($X=2,48$) daha düşük ortalamalara sahip olduğu görülmektedir. Çalışmanın "Yeni çağ inanışlarının düzeyi bireylerin a) cinsiyet, b) gelir, c) yaşadığı yer ve d) mezun olduğu lise türü, e) okuduğu alana göre değişmektedir." şeklindeki H_{1e} hipotezinin doğrulandığı da böylelikle ortaya konulmuştur.

3.6. Üniversiteye Göre Yeni Çağ İnanışları

Tablo 8: Üniversite ile Yeni Çağ İnanışları İlişkisi (t-Testi)

Faktörler	Üniversite	N	X	sd	t	p
Yeni Çağ İnanışları	BTÜ	208	2.35	.678	3,517	***
	BUÜ	174	2.12	.596		
Eski halk inançları ve geleceği tahmin etme	BTÜ	208	1.98	.692	4,053	***
	BUÜ	174	1.71	.609		

Ruhçuluk ve psişik güçler	BTÜ	208	2.45	.806	2,270	0,02
	BUÜ	174	2.27	.722		
İyileştirici nesne ve yöntemler	BTÜ	208	3.22	.956	2,569	0,01
	BUÜ	174	2.97	.938		

Tablo 8'den anlaşıldığı üzere, yeni çağ inanışları ölçeği geneli ve tüm alt boyutlarının ortalama puanları katılımcıların okudukları üniversiteye göre anlamlı bir şekilde farklılaşmaktadır ($t(380)=3,517$, $p<0,01$). Buna göre, Bursa Teknik Üniversitesi öğrencilerinin yeni çağ inanışları genel puanları ($X=2,35$), Bursa Uludağ Üniversitesi öğrencilerinin puanlarından ($X=2,12$) yüksek görünmektedir ($p<0,01$). EHİGT alt boyutunda da aynı şekilde BTÜ öğrencilerinin skorları ($X=1,98$) BUÜ öğrencilerine ($X=1,71$) göre daha yüksektir ($p<0,01$). Yine RPG alt boyutunda da BTÜ öğrencileri ($X=2,45$), BUÜ öğrencilerinden ($X=2,27$) daha yüksek puanlar elde etmiştir ($p<0,05$). Aynı şekilde İNY boyutunda da BTÜ öğrencilerinin skorları ($X=3,22$), BUÜ öğrencilerinin ($X=2,97$) önüne geçmiştir ($p=0,01$). Bu da çalışmanın “Yeni çağ inanışlarının düzeyi bireylerin a) cinsiyet, b) gelir, c) yaşadığı yer ve d) mezun olduğu lise türü, e) okuduğu alana göre değişmektedir.” şeklindeki H_{1f} hipotezinin doğrulandığını göstermektedir.

3.7. Din Eğitiminin Kaynağına Göre Yeni Çağ İnanışları

Tablo 9: Din Eğitiminin Kaynağına Göre Yeni Çağ İnanışları

	Yeni Çağ İnanışları	EHİGT	RPG	İNY
Aile	44,74	16,51	18,87	9,36
Din Kültürü Dersleri	45,88	17,29	19,11	9,47
İmam-Hatip	40,09	14,52	17,11	8,46
Basılı Yayın	41,59	15,04	17,99	8,56
İnternet	43,08	16,07	17,94	9,07
Medrese	43,39	15,87	19,30	8,22
Dini Cemaat	42,50	14,67	19,80	8,03
İlahiyat	35,72	12,28	16,20	7,24
Kur'an Kursu	44,61	16,23	19,21	9,17
Diğer	44,09	16,19	18,84	9,06

Yukarıda din eğitimi aldıkları kaynağına göre sınıflandırılan katılımcıların yeni çağ inanışları ölçeği ve alt boyutlarından aldıkları toplam puanlara ait çapraz tablo yer almaktadır. Buna göre din eğitimi din kültürü ve ahlak bilgisi derslerinden aldığını ifade eden grup, yeni çağ inanışları ölçeğinden en yüksek puanı almıştır. Ölçek genel puanı baz alındığında ikinci sırada din eğitimi ailesinden alanlar gelmektedir. Bunu sırasıyla, din eğitimi kaynağı Kur'an Kursu olanlar, diğer kaynak seçeneğini işaretleyenler, Medreseden dini eğitim alanlar, interneti kaynak gösterenler takip etmektedir. En düşük puana sahip olanların ise dokuzuncu sırada basılı yayını işaretleyenler ve son sırada ilahiyat fakültesinden din eğitimi alan katılımcılar olduğu görülmektedir. Buna dayanarak H_2 nolu “Kitabi dini bilgiye sahip bireylerin yeni çağ inanış puanları daha düşüktür.” şeklindeki hipotezin doğrulandığı söylenebilir.

3.8. Yeni Çağ İnanışları ve Dine Öznel Önem Verme Düzeyi İlişkisi

Tablo 10: Yeni Çağ İnanışları ve Dine Öznel Önem Verme Düzeyi İlişkisi (Pearson Korelasyon Katsayısı)

	X	SD	1	2	3	4	5
1. Yeni çağ inanışları	2.25	.652	1	0,86**	0,88**	0,77**	-0,18**
2. Eski halk inançları ve geleceği tahmin etme	1.86	.669		1	0,61**	0,59**	-0,19**
3. Ruhçuluk ve psişik güçler	2.37	.773			1	0,58**	-0,10*
4. İyileştirici nesne ve yöntemler	3.11	.955				1	-0,21**
5. Dine öznel önem verme düzeyi	3.70	1.22					1

Yukarıda yer alan korelasyon tablosundan anlaşıldığı üzere dine öznel önem verme düzeyi ile yeni çağ inanışları genel ve alt boyutlarının tamamı arasında anlamlı bir ilişki saptanmıştır. Buna göre dine öznel önem verme düzeyi ile ölçek geneli arasında negatif yönlü anlamlı bir korelasyon söz konusudur ($r=-0,18$, $p<0,01$). Dine öznel önem verme düzeyi ile EHİGT alt boyutu ($r=-0,19$, $p<0,01$), RPG alt boyutu ($r=-0,10$, $p<0,05$) ve İNY alt boyutu ($r=-0,21$, $p<0,01$) arasında da negatif yönlü anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir. Buradan hareketle dine öznel önem verme düzeyi ile en güçlü korelasyonun iyileştirici nesne ve yöntemler alt boyutu arasındaki korelasyon olduğunu söylemek mümkündür. Bu sonuçlar, “Bireylerin öznel dine önem verme düzeyi ile yeni çağ inanışları arasında negatif yönlü bir ilişki vardır” şeklindeki H_3 hipotezinin doğrulandığını göstermektedir.

Dine öznel önem vermenin yeni çağ inanışları üzerindeki etkisini ölçmek üzere yapılan regresyon analizinin sonuçları aşağıdaki tabloda yer almaktadır.

Tablo 11: Yeni Çağ İnanışları ve Dine Öznel Önem Verme İlişkisine Dair Regresyon Analizi

Dine Öznel Önem Verme	R	R ²	F	β	t	p
Yeni Çağ İnanışları	,186	,035	13,587	-,186	-3,686	***

Yukarıdaki tablodaki bulgulara göre dine öznel önem verme düzeyi yeni çağ inanışları değişkenini anlamlı şekilde yordamaktadır. Buna göre dine öznel önem verme düzeyinin yeni çağ inanışları üzerinde negatif yönde ve zayıf düzeyde anlamlı bir etkisinin olduğu söylenebilir ($R=0,186$; $R^2=0,035$; $p<0,01$).

Sonuç ve Tartışma

Mevcut araştırma geleneksel dini formların azalmasına paralel olarak yeni dini formların ortaya çıkabileceği varsayımı çerçevesinde şekillenmiştir. Çalışma kapsamında kurduğumuz hipotezlerin büyük ölçüde doğrulandığını ifade edebiliriz. Bu kısımda araştırma hipotezleri bulgular ışığında değerlendirmeye tabi tutulacaktır. Elde edilen bulgulara göre cinsiyet olgusu yeni çağ inanışlarına yönelime etki edebilmektedir. Çalışmada gerek yeni çağ inanışları ölçeği genelinden gerekse alt boyutlarından alınan puanlar açısından kadın ve erkekler arasında anlamlı bir farklılık bulunmuştur. Yani kadınların yeni çağ inanışlarına yönelme düzeyinin erkeklere oranla daha fazla olduğu görülmektedir. Bu bulgunun yurtiçinde ve yurt dışında yapılan diğer çalışmalara paralel olduğunu ifade edebiliriz. Kadınların erkeklere göre daha fazla maneviyata eğilimli oldukları farklı çalışmalarda ortaya çıkmıştır. Örneğin İngiltere’de Heelas ve Woodhead⁴⁸ ve Türkiye’de Cengiz ve arkadaşları⁴⁹ tarafından gerçekleştirilen çalışmalarda da benzer sonuçlar ortaya çıkmıştır. Bu konuya farklı yorumlar getirilebilir. Norris ve Inglehart’ın analizine göre kadın ve erkek

⁴⁸ Heelas-Woodhead, *The Spiritual Revolution*, 94-95.

⁴⁹ Cengiz vd., *Türkiye’de Spiritüel Arayışlar*, 215-240.

arasında maneviyata bakıştaki farklılık varoluşsal güvenlik kuramı çerçevesinde izah edilebilir. Buna göre kadınlar varoluşsal anlamda erkeklere göre daha fazla tehlike ve riskle karşı karşıya olduklarından dolayı dine/maneviyata daha fazla yönelmeleri söz konusu olabilir⁵⁰. Bir diğer bakışa göre *spiritüelliğin feminenleşmesini* toplumsal cinsiyet bağlamında açıklanabilir. Zira toplumun kadın ve erkeğe yüklediği anlam bireylerin davranışlarını önemli ölçüde etkileyebilmektedir⁵¹. Bu sebeple kadınların erkeklere göre dinsel eğiliminin daima ağır bastığı ifade edilmektedir⁵². Araştırmanın bir diğer hipotezi, algılanan gelir düzeyi ve yeni çağ inanışları arasındaki ilişkidir. Elde edilen bulgulara göre öngörümüzün aksine algılanan gelir düzeyi ile yeni çağ inanışları arasında anlamlı bir farklılık bulunmamıştır. Fakat bu sonucun yapılan diğer araştırmalardan farklılaştığı söylenebilir. Zira bu konuda gerek yurt içinde⁵³ gerekse yurt dışında⁵⁴ yapılan araştırmalarda yeni çağ inanışları ile angaje olanların daha çok orta ve üst gelir düzeyine sahip oldukları ortaya konulmuştur.

Elde edilen bulgulara göre yaşanan yer bakımından katılımcılarda anlamlı bir farklılık tespit edilmiştir. Kentte ikamet eden bireylerin yeni çağ inanış skorları köylerde yaşayanlardan daha yüksek olarak tespit edilmiştir. Bu sonuç yapılan diğer çalışmaların bulguları ile örtüşmektedir. Zaten yeni çağ inanışlarının gelişmesinde temel bir parametre olarak modern kent olgusu kabul edilmektedir. Dolayısıyla modern kent dışında yaşayanların yeni çağ inanış skorlarının düşük çıkması beklenmektedir.

Kitabi dini bilgi ve yeni çağ inanışları arasında ters orantılı bir ilişkiyi varsayan araştırmanın bulgularına göre bireylerin mezun olduğu lise türüne göre yeni çağ inanış skorları anlamlı şekilde farklılaşmaktadır. Bu minvalde elde edilen bulgulara göre imam hatip lisesi mezunlarının yeni çağ inanış skorları anadolu lisesi, düz lise, meslek lisesi ve diğer lise mezunlarına göre anlamlı bir şekilde düşük olarak tespit edilmiştir. Bunun yanı sıra bireylerin okuduğu alana baktığımızda benzer bir sonucun elde edildiğini söyleyebiliriz. Zira ilahiyat öğrencilerinin yeni çağ inanış skorlarının ortalaması sosyal ve beşeri bilimler ile fen/mimarlık/mühendislik fakültelerinde okuyan öğrencilere göre anlamlı bir farklılık göstermektedir. Bu sebeple katılımcıların önemli bir kısmı Bursa Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesine mensup olduğu için genel olarak Bursa Teknik Üniversitesi öğrencilerinin Bursa Uludağ Üniversitesi öğrencilerine göre yeni çağ inanış skorları daha yüksek çıkmıştır. Bireylerin din eğitimi aldığı kaynağa göre bakıldığında yine anlamlı bir farklılığın olduğu görülmektedir. Zira yeni çağ inanışlarından en düşük skorlara sahip bireylerin ilahiyat, basılı yayınlar ve medreseden dini bilgi elde ettikleri görülmektedir. Bunu yukarıda ifade ettiğimiz gibi kitabi dini bilginin azalmasına paralel olarak yeni dinsel formlarının ortaya çıkmasına bağlayabiliriz.

Araştırmanın bulgularına göre algılanan dindarlık düzeyi ve yeni çağ inanışları arasındaki ilişkide öngörüldüğü gibi anlamlı bir farklılık söz konusudur. Yani dine öznel önem verme ile yeni çağ inanışları arasında ters orantılı bir ilişki tespit edilmiştir. Bir başka deyişle kendini dindar olarak algılayan bireylerin yeni çağ inanış puanları diğerlerine göre düşük görünmektedir. Elde edilen bu sonuç hem yurt dışında hem de yurt içinde yapılan araştırma sonuçlarıyla benzerlik göstermektedir. Örneğin, Cengiz ve arkadaşlarının araştırması yeni çağ inanışlarına yönelenlerin ekseriyetinin, seküler bir çevreden geldiklerini göstermektedir⁵⁵. Yani bu durum manevi yoksunluk yaşayan bireyin alternatif bir dinsel arayışı içerisine girebileceği şeklinde yorumlanabilir. Bu konuda erken bir dönemde Duke ve Johnson tarafından yapılan çalışmanın kayda değer veriler ortaya koyduğunu ifade edebiliriz. Karşılaştırmalı olarak 200 farklı toplumda yapılan araştırmanın verileri üzerine inşa edilen Duke ve Johnson'ın tezine göre dini değişim klasik sekülerleşme teorisyenlerinin iddialarının aksine doğrusal (linear) olmayıp döngüsel (cyclical) bir biçimde gerçekleşmektedir⁵⁶. Yani modernleşme süreci yeknesak bir biçimde kurumsal dinin zayıflamasına yol açmamakta, aynı zamanda farklı formlarda dinsel gelişmesine zemin hazırlayabilmektedir. Dolayısıyla gerek mevcut çalışmanın bulgularını gerekse farklı coğrafyalarda yeni çağ ve yeni dini hareketler bağlamında ortaya konulan araştırma bulgularını dikkate aldığımızda Ertit'in iddia ettiğinin aksine⁵⁷ modernleşme neticesinde kurumsal dini yapının zayıflamasına paralel olarak "dinimsi yapılar" da aşınmamaktadır. Özellikle mevcut araştırmanın bulguları iddia edilenin aksine modernleşme neticesinde kurumsal dinden uzaklaşan bireyin alternatif manevi yapılar yöneldiklerine işaret etmektedir. Böylelikle modernleşme sürecinde dini değişimi

⁵⁰ Akbarşah Ahmedi, *Bir Sekülerleşme Teorisi olarak Varoluşsal Güvenlik Teorisinin Analizi* (Bursa: Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2016), 74.

⁵¹ Cengiz vd., *Türkiye'de Spiritüel Arayışlar*, 227.

⁵² Detaylı bir tahlil için bk. Marta Trzebiatowska-Steve Bruce, *Why Women Are More Religious Than Men* (Oxford: Oxford University Press, 2012).

⁵³ Cengiz vd., *Türkiye'de Spiritüel Arayışlar*, 111-172.

⁵⁴ Bk. Stuart Rose, "An Examination of the New Age Movement: Who is Involved and What Constitutes its Spirituality", *Journal of Contemporary Religion*, 13/1 (1998), 5-22.

⁵⁵ Cengiz vd. *Türkiye'de Manevi Arayışlar*, 111-172.

⁵⁶ James T. Duke ve Barry L. Johnson, "The Stages of Religious Transformation: A Study of 200 Nations", *Review of Religious Research*, 30/3, 1989, 209-224

⁵⁷ Volkan Ertit, *Sekülerleşme Teorisi* (Ankara: Liberte Yayınları, 2020), 47.

çöküşe doğru ilerleyen lineer bir süreç olarak ele alınanın isabetli olmadığı söylenebilir. Zira gerek bu çalışmanın bulguları gerekse diğer çalışmaların bulgularına bakıldığında dinin veya dinseliliğin geleneksel formlarında azalma meydana gelmesinin yanı sıra yeni formlara büründüğü görülmektedir. Bu da dinin özcü tanımları çerçevesinde kurgulanan klasik sekülerleşme kuramlarının modern dini olguları izah etmekten varestede olduğuna işaret etmektedir. Bu sebeple yeni çağ inanışları gibi dinselilik formlarının başta geleneksel dindarlık biçimleri olmak üzere çeşitli değişkenler ile ilişkisi dikkate alınarak daha geniş örneklem grupları ile hem nitel hem de nicel olarak incelenmesi önem arz etmektedir.

Kaynakça

- Ahmadi, Akbarshah. *Bir Sekülerleşme Teorisi olarak Varoluşsal Güvenlik Teorisinin Analizi*. Bursa: Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2016.
- Ahmadi, Ekber Şah. "Sekülerleşme: Soykütüksel Bir İnceleme". *Afyon Kocatepe İslami İlimler Fakültesi Dergisi* 1/1 (2018), 57-70.
- Altınlı Macic, Merve. *Turkish Students' Spirituality Today*. İstanbul: Dem, 2021.
- Andaç, Muzaffer. "Almanya'da Dini Hareketlerin Sebepleri". *Uluslararası Avrupa Birliği Şurası*. 1/312-316. Ankara: DiB Yayınları, 2000.
- Arslan, Mustafa. "Değişim Sürecinde Yeni Dindarlık Formları: "Yeni Çağ" İnanışları Örneği". *Değerler Eğitimi Dergisi* 4/11 (2006), 9-25.
- Arslan, Mustafa. *Paranormalizm ve Din*. Malatya: Bilsam Yayınları, 2011.
- Arweck, Elisabeth. "New Religious Movements". *Religions in the Modern World: Transitions and Transformations*. ed. Linda Woodhead vd. 305-33. London: Routledge, 2005.
- Aydın, Cüneyd. *İnsanın Anlam Arayışı ve Yeni Çağ İnançları*. Ankara: Araştırma Yayınları, 2015.
- Barker, Eileen, *New Religious Movements: A Practical Introduction*. London: HMSO Publications, 1989.
- Barker, Eileen. "New Religious Movements: Their Incidence and Significance". *New Religious Movements: Challenge and Response*. ed. Bryan Wilson-Jamie Cresswell. 15-31. London: Routledge, 2001.
- Battal, Emine. *Yeni Dini Hareketler ve Şiddet*. Rize: Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2017.
- Beckford, James A. *Cult Controversies: The Societal Response to the New Religious Movements*. London: Tavistock Publications.
- Berger, Peter L. *The Sacred Canopy: Elements of a Sociological Theory of Religion*. New York: Doubleday, 1967.
- Bilgin, Vejdi. *Din ve Toplum: Din Sosyolojisine Giriş*. İstanbul: Beyan Yayınları, 2021.
- Brown, Susan Love. "The New Age: A Twentieth Century Movement". *Introduction to New and Alternative Religions in America*. ed. Eugene V. Gallagher-W. Michael Ashcraft. 3/132-148. Connecticut: Greenwood Press, 2006.
- Bruce, Steve. *Religion in the Modern World: From Cathedrals to Cults*. Oxford: Oxford University Press, 1996.
- Casanova, Jose. *Public Religions in the Modern World*. The University of Chicago Press: Chicago, 1994.
- Cengiz, Kurtuluş vd. *Türkiye'de Spiritüel Arayışlar*. İstanbul: İletişim Yayınları, 2021.
- Clarke, Peter B. "New Age Movements". *Encyclopedia of New Religious Movements*. ed. Peter B. Clarke. 453-455. London: Routledge, 2006.
- Dawson, Lorne L. "New Religious Movements". *The Blackwell Companion to The Study of Religion*. ed. Robert A. Segal. 369-384. Malden: Blackwell Publishing, 2006.
- Duke, James - T. Johnson Barry L., "The Stages of Religious Transformation: A Study of 200 Nations", *Review of Religious Research*, 30/3 (1989), 209-224.
- Ertit, Volkan. *Sekülerleşme Teorisi*. Ankara: Liberte Yayınları, 2020.
- Ezber, Hüsnü. "Küreselleşme Bağlamında Batı'da Ortaya Çıkan Yeni Dini Hareketler ve Türk Toplumuna Etkileri". *Uluslararası Avrupa Birliği Şurası*. 1/305-311. Ankara: DiB Yayınları, 2000.
- Gane, Nicholas. *Max Weber ve Postmodern Theory: Rationalization versus Re-enchantment*. Hampshire: Palgrave, 2002.
- Gürbüz, Gamze- Aygül, Hasan Hüseyin. "Araştıran Uyanışa, Şifadan Estetiğe Yeni Çağ İnançları". *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 23/43 (2021), 19-51. <https://doi.org/10.17335/sakaifd.872353>
- Hair, J. F. vd. *Multivariate Data Analysis*. Essex: Pearson Education, Seventh Edition, 2014.
- Hanegraaff, Wouter J. "New Age Movement". *Encyclopedia of Religion*. ed. Lindsay Jones vd. 6495-6500 Macmillan Reference, Michigan, 2. Basım, 2005.
- Hanegraaff, Wouter J. "New Age Religion". *Religions in the Modern World*. ed. Linda Woodhead vd. 287-304. London: Routledge, 2005.
- Heelas, Paul. *The New Age Movement: The Celebration of Self and the Sacralization of Modernity*. Oxford, Blackwell Publishers, 1999.
- Kaya, Mevlüt - Cüneyt Aydın. "Yeni Çağ İnanışları Ölçeği: Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması". *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 35 (2013), 5-19.
- Kızılgeçit, Muhammed. *Yeni Dini Hareketler Psikolojisi*. İstanbul: Marmara Akademi Yayınları, 2018.

- Kirman, M. Ali. "Batı'da Ortaya Çıkan Yeni Dini Hareketlerin Karakteristik Özellikleri". *Uluslararası Avrupa Birliği Şurası*. 1/317-322. Ankara: DiB Yayınları, 2000.
- Kirman, M. Ali. *Yeni Dini Hareketler Sosyolojisi*. Ankara: Birleşik Yayınevi, 2010.
- Köse, Ali. *Milenyum Tarikatları: Batı'da Yeni Dini Akımlar*. İstanbul: Timaş Yayınları, 2011.
- Kurt, Abdurrahman. *Din Sosyolojisi*. İstanbul: Sentez Yayıncılık, 11. Baskı, 2016.
- Oliver, De Paul. *New Religious Movements: A Guide For The Perplexed*. London: Continuum Publishing, 2012.
- Partridge, Christopher. "Alterantive Spiritualitesi, New Religions, and The Reenchanment of The West". *The Oxford Handbook of New Religious Movements*, ed. James R. Lewis. 39-67. Oxford: Oxford University Press, 2004.
- Pınarbaşı, Gülenay. *Spiritüel Ağlar: Sosyal Medya ve Yön Değiştiren İnançlar*. İstanbul: Okur Akademi, 2021.
- Rose, Stuart, "An Examination of the New Age Movement: Who is Involved and What Constitutes its Spirituality". *Journal of Contemporary Religion*, 13/1 (1998), 5-22. <https://doi.org/10.1080/13537909808580818>
- Sancar, Faruk - Turan, Süleyman. *Yeni Dini Hareketler: Tarihsel, Teorik ve Pratik Boyutlarıyla*. İstanbul: Açılım Kitap, 2014.
- Sarı, Hasan. *Arayış olarak Din: Postmodern Dönemde Maneviyat Arayışı*. Ankara: Akademisyen Kitapevi, 2021.
- Shimazono, Susumu. "'New Age Movement' or 'New Spirituality Movements and Culture'?". *Social Campus* 46/2 (1999), 121-133. <https://doi.org/10.1177/003776899046002002>
- Trzebiatowska, Marta - Bruce, Steve. *Why Women Are More Religious Than Men*. Oxford: Oxford University Press, 2012.
- Uluç, Özlem. *Yeni Dini Hareketler*. İstanbul: Yarın Yayınları, 2013.
- van der Veer, Peter. "Spirituality in Modern Society". *Social Research* 76/4 (2009), 1097-1120.
- Wallis, Roy. *The Elementary Forms of the New Religious Life*. London: Routledge, 1984.
- Weber, Max. *Protestant Ethic and The Spirit of Capitalism*. çev. Talcott Parsons. London: Routledge, 2005.
- Weber, Max. *The Vocation Lecutures*. ed. David Owen-Tracey B. Strong, çev. Rodney Livingstone, Cambridge: Hackett Publishing Company, 2004.
- Woodhead, Linda. "Why do religious and spiritual movements grow?". *Big Questions in History*. ed. Harriet Swain. 167-174. London: Vintage Books, 2005.
- Wuthnow, Robert. "Religious Movements adn Counter-Movements in North America". *New Religious Movements and Rapid Social Change*. ed. James A. Beckford. London: Sage Publications, 1991.
- Yapıcı, Hakan. *Toplumun Burçla İmtihanı: Teorik ve Gündelik Fragmanları*. İstanbul: Dün Bugün Yarın Yayınları, 2021.